

Давня історія Володимирця

«Невелике містечко, розміщене на піскуватій горбовині серед боліт, які розтяглись між річками Стир і Горинь, при джерелах річки Бережанки, притоки Горині». Таким Володимирець побачив відомий історик-мандрівник Олександр Цинкаловський. Але за поліським краєвидом Володимирця криється його давня й цікава історія.

Першу згадку про існування містечка ми знаходимо в записках «Іпатіївського літопису» у 1183 році. Там згадується про похід на половців дубровицького князя Гліба Юрійовича, котрий набрав у військо «воїв-володимирчан». Звичайно, то були часи дуже давні, і воїнами-володимирчанами могли називати також і жителів міста Володимира-Волинського. Але оскільки Володимирець знаходиться близько від містечка Дубровиця, то можна припустити, що саме володимирчани були славними воїнами у війську дубровицького князя. Давність заснування Володимирця підтверджують і свідчення документу, датованого 1570 роком. У записках Поборового реєстру Володимирець значиться як «стара осада», «давнє поселення», котре на той час знаходилося у власності Івана Кердея Мнишинського.

На початку ХХ століття на Володимиреччині проводила свої дослідження команда археологів. Тоді глибоке українське Полісся постало перед вченими як місце поселення древніх античних культур та осередку древньоруських городищ. Археологічні пошуки дали науці велику кількість унікального матеріалу. Древні вали та залишки городищ у Володимирці, Городці, Бабці та Зелениці свідчать про давні поселення у нашому краї. На північній Україні Володимирця є залишки мезолітичної стоянки (8-11 тис. р. тому). Там же були знайдені предмети доби бронзи та курганний могильник VIII ст. до н.е.

До нашого часу у володимирецькому парку можемо помітити залишки рову. Колись він був заповнений водою та захищав дерев'яний замок. На жаль, це не врятувало його від руйнівної сили війни. У 1654 році замок був знищений козацькими і московськими полками.

У Володимирці функціонувало залізоплавильне підприємство, на яке постачали руду з села Рудка та інших навколишніх сіл. Це ж ремесло стало поштовхом і до розвитку людвісарства. Відомий краєзнавець Володимир Рожко у своїй праці по історії дзвонарства на теренах історичної Волині відмічає, що Володимирець та Степань, на ряду з Луцьком, Дубно та Острогом, були центрами людвісарства у ХVI-ХVIII століттях. Історик зробив висновки, що «хоч їх вироби поступалися перед дзвонами відомих людвісарень Володимира, Дубно, Острога та були невибагливих, простих форм, здебільшого безіменними, без написів, барельєфних декорувань, рослинних орнаментів чи барельєфних ікон, проте їх широко використовували в Божих храмах Волинського Полісся».

На початку XVII ст. власниками Володимирця стають князі Чарторийські. Потім вони продали його Казимиру Пацу за 400 тисяч злотих. У середині XVII століття в містечку вже налічувалось 220 домів. Для порівняння варто відмітити, що в нашій місцевості середнім вважалось поселення, в якому було 40-50 дворів.

Крім землеробства, населення Володимирця займалось торгівлею, ремісництвом та лісозаготівлею. Тут проходило кілька ярмарків на рік. Торгувати сюди приїздили купці з Луцька, Старої Рафалівки, Пінська, Острога, Клевані. Про торговельні зв'язки Володимирця з білоруськими й російськими містами свідчать виявлені знахідки різних монет XVI-XVII століть.

За Андрусівським перемир'ям Володимирець залишився за Польщею. На початку 1705 року у ньому створюється католицька парафія Луцького деканату, котра обслуговувала польських католиків. На початок XVIII століття по всій західній Україні помітне значне зростання римо-католицького впливу. Вже до кінця XVIII століття на Волині налічувалось близько 100 духовних центрів католицької церкви: костьоли, монастирі, місії та школи. Члени базиліанського католицького ордену стають „духовними керівниками руського народу”.

За часів Польщі відбувається занепад містечка. За сто років кількість будинків зменшилось наполовину, у 1775 році їх налічувалось всього 118. Великий вплив на край мали пани. Часто саме від пана залежав процес розвитку краю та рівень життя людей. У XVIII столітті Володимиреччиною володіло декілька заможних поміщиків.

У Володимирці жили, наприклад, представники роду Красицьких. Фредерік Красицький побудував прекрасний маєток, розбив перед ним чудовий парк. У 1827 році він замовив у відомого європейського архітектора будівництво костюлу. Пан активно займався лісозаготівлею. Але селяни багато від нього натерпілися. Пан дуже беріг свої володіння, тому після реформи 1861 року він ще довго судився з селянами за землю.

На початку XX століття містечко Володимирець значно розрослося завдяки прокладанню залізниці з Ковеля до Коростеня. Вона проходила через Володимирецьку волость. Це певною мірою оживило Волинське Полісся. Особливо тоді розвинулася експлуатація недоступних до цього часу лісів.

Станція Городець на півдні стала центром звозу дерева з найдалших закутин цієї частини Полісся. Тоді ж була відкрита станція і Нова Рафалівка.

Сприяло розвитку краю і прокладення напередодні Першої світової війни найдовшої у Європі вузькоколійної залізниці «Антонівка-Зарічне» протяжністю 106 км. Початки її будівництва припадали ще на 70-ті роки XIX століття, коли маєток у Городці був викуплений від польського пана Болеслава Сташинського берлінським купцем Бльохом з єдиною метою – експлуатувати ліс. Саме для цього і були побудовані перші колії. Власники маєтку у Володимирці, рід панів Красицьких, також мали власну ділянку вузькоколійки, збудовану після 1903 року, щоб поставляти до інших регіонів спирт з діючого на той час у містечку спиртового заводу.

Край почав економічно розвиватися. Зросла і чисельність жителів містечка Володимирця. Якщо наприкінці XIX століття було 1083 жителі, то в 1911 році Володимирець налічував 168 дворів та 1306 жителів (крім євреїв та католиків).

У 1911 р. у Володимирці вже були міщанська управа, волость, пошта і телеграф, земська поштова станція, суд, двокласна школа, земська лікарня, 2 лікарні, аптечний склад, 42 крамниці, горілчана державна крамниця, гуральня (18539 відер горілки 400 річно), паровий млин (100000 пудів перемолу річно), ресторан, фабрика дахівки. Тут проходили щомісячні ярмарки, а також працювали агроном, акушерка і слідчий. У 1922 році кількість жителів Володимирця збільшилась до 1532 чоловік. В наш час населення районного центру налічує більше 8000 чоловік.

В усі часи існування Володимирця головною прикрасою були його духовні святині. В різні часи містечко прикрашали дві православні церкви, дві синагоги, величний римо-католицький костел. Кожна з релігійних громад мали свої місця для поховань. На православному кладовищі, котре і досі існує та розміщене за пожежною частиною, була капличка. Ще одна була побудована за два кілометри від Володимирця, біля святого джерела.

Свято-Успенська церква та храм в честь св. Василя Великогоу Володимирці

В руках тримаю поживклі листи паперу. Нарешті знайшов опис володимирецької церкви! Сховища Волинського державного архіву зберегли такі цінні документи історії наших святинь. Читаю: «Відомість містечка Володимирця церкви святого Василя Великого і при ній приходских дворів і Душ, о священно- та церковнослужителях з їх жонами та дітьми, о всій землі церковній і других угіддях. 1800 рік». Що ж це за храм

святого Василя? Може, це не про наш Володимирець? Бо кожен знає древню святиню Володимирця – Успенську церкву. Вона з давніх-давен була прикрасою районного центру. У парку будується ще дві церкви – на честь святої великомучениці Анастасії та Чудотворця Миколая. Навпроти колегіуму володимирчани слідкують за будівництвом Варваринської церкви. А де ж храм святого Василія Великого?

Тоді в архіві переді мною відкрилась перша сторінка дивовижної історії духовності нашого краю. Попереду буде багато цікавих відкриттів, історій, подій, особистостей. В Сповідних відомостях полицької церкви за 1928 рік я знайшов згадку про свого вже покійного діда Степана. Йому тоді було 9 років і жив він у рідних Кошмаках.

А ось згадка про інше, не менш рідне для мене село – Лозки. Ще на початку ХІХ століття тут стояла церква святої преподобної Параскеви Сербської. Правда, село було маленьке і не могло саме утримувати священика. Він був один на два села – Лозки та Суховолу. Та хіба ж я знав, коли їздив хлопцем купатися на суховільські ставки, що там неподалік стояла церква на честь Покрови Божої Матері? Це була історія мого рідного краю. Ще більше вона зацікавила, коли в різних сучасних описах історії наших святинь я знаходив неточності і суперечності.

Історія храмів, їх опис, кількість майна, імена духовенства та кількість прихожан відомі нам з далекого минулого завдяки щорічній звітності, котру проводили та відправляли до єпархії настоятелі храмів. Державні та церковно-приходські архіви до нашого часу зберегли такі цінні документи: Клірові та Сповідні відомості, Метричні та Вінчальні книги, Описи храмів, Книги вхідної та вихідної документації, Приходно-розходні книги. Ознайомившись з великою кількістю доступної документації, я спробую висвітити дивовижну історію величних храмів містечка Володимирець та інших древніх святинь нашого краю.

У давні часи Володимирець мав два храми: на честь святого Василя Великого та Успіння Божої Матері. Але церква не могла існувати сама по собі. Кожен храм об'єднував навколо себе віруючих людей зі своїм священиком. Він кожного знав особисто і брав активну участь в духовному житті своїх парафіян. Знайомлячись з документами того часу, відчуваєш тісний зв'язок віруючих людей зі своєю церквою та пастирем. Справді, храм для людини був святим місцем зустрічі зі своїм Небесним Отцем. Історія Успенської церкви та храму святого Василя Великого Володимирця дивовижні, часто трагічні, але завжди відображають силу віри українських людей.

Успенська й Василівська парафії Володимирця та їх храми існували з давніх-давен. Храм Святителя Василія Великого, котрий згадується у документах кінця ХVІІ – початку ХІХ століття, був невідомо коли та ким побудований. В архівних документах за 1799 рік згадується, що «Василівська церква дерев'яна, з такою же дзвіницею, була побудована тшанням прихожан. Ще крепка. Престол один. Утварі достатньо». Згадуються і настоятелі цього храму: ієрей Стефан, Василів син, Бубалович та його сини Захарій та Стефан-молодший.

У 1831 році настоятелем храму стає випускник Волинської духовної семінарії ієрей Іоан Стефанов Домбровський. До Василівської парафії тоді належало 94 двори містечка Володимирець, 25 дворів села Каноничі та 12 дворів Дубівки. Всього 855 чоловік.

У 1863 році древня церква в честь святителя Василія Великого була відремонтована. Купол покрили дорогими та рідкісними для того часу листами заліза. Цей

період був часом розквіту Свято-Василівської парафії. Храм мав унікальні дзвони як місцевого виробництва, так і польських та російських майстрів. Було багато церковної утварі, котра в той час вироблялась лише з дорогоцінних металів: срібла з позолотою та золота. В описі церкви за 1868 рік згадується наявність в храмі великої кількості богослужбних книг. У другій половині XIX століття до храму святого Василя Великого було приписано 195 дворів та 1598 парафіян з містечка та сіл Печонки, Липне, Каноничі, Дубівка. У цей період Свято-Василівська церква об'єднала в собі дві парафії містечка Володимирець. Історія тісно пов'язує Свято-Василівську та Успенську парафії.

Але час та страшні обставини міняють все. Після прекрасного періоду розквіту Василівської парафії та храму настали тяжкі часи випробувань. Приблизно в 1875 році храм в честь святого Василя Великого був знищений блискавкою. І цим його історія тісно пов'язана з долею другої Володимирецької церкви – Успіння Божої Матері.

Історія існування та функціонування Свято-Успенської парафії у Володимирці була трагічною. Перша «церква Успіння містечка Володимирець була в свій час чудово побудована, - сповіщає нам Опис цієї церкви за 1806 рік, – але в 1798 році липня 24 числа громом була пошкоджена та знищена». Більше десяти ікон, утвар та церковні книги були збережені та перенесені до Свято-Василівської церкви. Туди ж передали три погорілих дзвони без зображень та дат.

Після пожежі Свято-Успенську церкву довго не відбудовували. Парафію обслуговував священник Свято-Василівського храму. Через декілька років старий дерев'яний паркан навколо церковного цвинтаря завалився. Це був тяжкий час для прихожан церкви. Люди жили бідно. На той час до Успенської парафії належало частина Володимирця та села Печонки й Липне – разом 54 двори. Мала кількість прихожан не була взмозі побудувати нову церкву. Крім цього, селяни відбували панщину у графа Красицького. Цей пан, будучи католиком, притісняв не лише селян, але й православну церкву. У 1829 році поміщик Вікентій граф Красицький відбирає в Успенській парафії землі та сінокос і, незважаючи на суди по цій справі, надалі продовжує ними користуватися. У 1831 році у Клірових відомостях, оформлених дячком, зазначається важкий факт розпаду парафії: «Причт окладу не отримує. Майна, котре належить церкви, немає».

Після довгих років забуття Свято-Успенської церкви та парафії настав період її відродження. І в цьому відчувається дух часу. У 1861 році в царській Росії, до якої тоді належала Україна, було знищено кріпосницький лад. Селяни стали вільні у господарюванні. Жителі Володимирця відчувають прилив енергії та потребу об'єднання заради досягнення спільних благих цілей. Відкривається у 1874 році нове дворічне училище, починають працювати невеличкі підприємства, проводяться ярмарки, активізується торгівля. Життя володимирчан покращується. Це період розквіту Свято-Василівської парафії. У цей час у 1869 році настоятелем храму стає освічений молодий священник Симеон Яковлев Сухозанет.

Отець Симеон об'єднав зусилля прихожан своєї церкви для звершення благої справи – відродження давно забутого Свято-Успенського храму. Клірова відомість за 1876 рік так сповіщає про цю подію: «Церква Успенська містечка Володимирець з благословіння Високопреосвященного Агафангела закладена 9 травня 1872 року, а в 1873 році хозяйственным способом закінчена постройкою, старанням та іздержками приходського священника Симеона Сухозанета і прихожан. 4 грудня того же року, з благословіння Високопреосвященного Агафангела освячена».

Свято-Успенську церкву не тільки відбудували спільними зусиллями, але й забезпечили необхідною утварю та богослужбовими книгами. Прихожани піклувалися не лише про відродження храму, а й бажали повноцінного функціонування парафії, а це було неможливо без священника. Люди зібрали кошти, щоб купити будинок для проживання настоятеля. Не менш піклувались люди і про причетників – дячка та просфірниці. В той час вони жили в своїх стареньких будинках на поміщицьких землях, за що платили оренду. На церковній землі для них планували побудувати нові оселі.

У 1875 році страшна трагедія сталася в селі: під час грози від блискавки згоріла древня духовна святиня Володимирця – Свято-Василівська церква. Витративши багато зусиль та коштів при відродженні Успенського храму, володимирчани не в силі були відбудувати древню святиню. В новозбудованій церкві був встановлений ще один престол в честь святого Василя Великого та іконостас. Свято-Василівська парафія була приписана до Успенської та навіки втрачена.

Пам'ять людей дуже коротка. У наш час мало хто знає не лише славу історію існування Свято-Василівської церкви, але й знайомий з самим фактом існування цього храму. І сумно, що ні один з трьох храмів, що будуються у Володимирці, не несе ім'я великого святителя та покровителя Володимирця святого Василя. Маємо лише надію, що, як колись відродилась давно забута Успенська церква, так і в наш час встане з небуття величний храм святого Василя.

Але цим випробування володимирчан не закінчились. У 1889 році страшна пожежа знову охопила Володимирець. Згоріло більше половини містечка: будинки, магазини, школа, лікарня. Але найбільшою втратою була не так давно збудована великими трудами прихожан Успенська церква. Потрібно зазначити, що пожежи в ті часи були не рідкісними. Майже всі будівлі були дерев'яні, а дахи селянських осель були

покриті соломою. Громадсько значимі будівлі - школа, лікарня, державні установи та церкви - до середини XIX століття крилися гонтом. Це були вручну стругані тоненькі та невеличкі дощечки, з'єднані між собою дерев'яними колочками. Такий принцип покриття будівель зберігся і до нашого часу на Поліссі. В дальній селах Володимиреччини можна знайти будинки та господарчі будівлі криті як соломою, так і гонтом.

Але повернемося до трагічного 1889 року. Того року була надзвичайно велика пожежа. Новозбудований храм згорів до тла разом зі всіма його святинями, утварю, книгами, дзвіницею та дзвонами. Це трапилось весною, 19 травня. Володимирець залишився без єдиного храму. Про трагічну подію сповістили єпархіальне начальство. Для можливості звершення богослужіння кладбищенська часовня була переоблаштована в церкву. Поставили престол, встановили іконостас. 8 листопада цього ж року тимчасовий храм був освячений в честь святителя Василя Великого. Віруючі змогли знову підносити свої молитви Богу, попросити сил та терпіння. Вони їм були потрібні. Крім відновлення особистих осель та господарства, важливо було відновити місцеву святиню – православний храм.

За справу взялися всі гуртом. Ніщо так не об'єднує людей, як спільна біда. Люди останнє віддавали, для того щоб почати відбудовувати храм. Замовили проект нового храму. Він мав стати великим та просторим. Спільними силами змурували кам'яний фундамент. Заготовили дерево та почали будівництво.

Звичайно, місцеві жителі, котрі самі тяжко потерпіли від лютої пожежі, самі не осилили б побудову нового храму. До святої справи долучилася влада. Клірові відомості за 1911 рік так описують відбудову храму: «Церква дерев'яна з кам'яним фундаментом, побудована в 1894 році тшанням прихожан з допомогою від казни в кількості 3700 руб. для її добудови. Освячена церква 7 лютого 1894 року в честь Успіння Божої Матері. В 1897 році був освячений предел Покрова Божої Матері». Переоблаштована під храм Василівська часовня ще деякий час продовжувала функціонувати. Вона була зруйнована в часи Першої Світової війни, можливо, і пізніше - в період революції.

Як уже відмічалось, початок XX століття для Володимирця був періодом швидкого економічного та культурного розвитку.

Місцевій громаді потрібен був енергійний, освічений та мудрий духовний наставник. Таким був син протоієрея Симеона Сухозанета - отець Сергій. Він духовно наставляв велику парафію. Крім Володимирця, на богослужіння до Успенської церкви ходили жителі сіл Каноничі, Дубівка, Печонки, Липно, майдан Прурва та слобода Колбани – всього 410 дворів та 3205 чоловік.

Старший син отця Сергія Сухозанета – Павло, замістив його на Володимирецькій парафії. У часи Польської республіки він наставляв володимирчан та жителів окружних сіл. Займав посаду окружного місіонера. Крім того, вів активну громадську діяльність і, будучи членом товариства Петра Могили Сарненського повіту, захищав у Польщі права та інтереси українців. Отець Павло тяжко хворів на ноги і ще молодим став прикутий до ліжка.

Тяжкі часи для Православної церкви настали після приєднання Західної України до Радянського Союзу у 1939 році. Почався процес закриття храмів та гоніння на духовенство та мирян. Успенська церква у Володимирці витримала посягання тих років та розруху воєнних дій. Волею Божою вона витримала і нищення хрущовської безбожної руки.

Цікава та показова для того часу була доля Успенської церкви смт. Володимирець. Згідно Рішення райради №199 від 1 червня 1965 року, церква мала бути знесеною по причині її «аварійного стану». Може так і сталося б, якби не опіка свого храму Божою Матір'ю та обставини, котрі ми почули від свідка тих подій матушки - Ніни Михайловської. В той час отець Володимир Михайловський та його сім'я проживали у селі Нова Рафалівка. Хоча в районі було багато пустуючих парафій, дозволу на відкриття храмів та призначення священика влада не давала. У матушки Ніни в еміграції у Канаді проживав брат-священик. Його сини були відомими та впливовими людьми за кордоном. Одного разу брат надіслав листа, в якому запрошував отця Володимира Михайловського з сім'єю переїхати до нього у Канаду, де він зміг би вільно звершувати священицьке служіння.

- Спробую останній раз звернутися до уповноваженого по справах релігії у Ровенській області, - звертаючись до матушки, промовив отець Володимир,- якщо той не дасть дозвіл на заміщення парафії, буду проситись на виїзд до Канади.

Наступного дня отець Володимир вирушив у Рівне на прийом до Уповноваженого.

- Скільки можу тобі казати, немає для тебе місця в районі. Чекай, - почув знайому відповідь уповноваженого батюшка.

- Значить, я буду добиватися дозволу на виїзд до Канади, там брат матушки, він нас запрошує, обіцяє допомогти з місцем для служіння. Сім'ю якимось треба годувати!- впевнено промовив отець Володимир.

- Що?! Яка Канада? Який брат? Що ти придумав? Ти вирішив зі мною пожартувати? Да ти знаєш, що я з тобою зроблю..., - лице Уповноваженого перекошилося від гніву, але отець Володимир відчув у його словах острах.

- Чому жартую. Ось в останньому листі так і пише: «Якщо Радянська влада не вирішить твоє питання, - показуючи лист, цитував його отець Володимир,- я зроблю все, щоб тебе відпустили до Канади».

Уповноважений нервово вихопив листа з рук батюшки. Пробігся по тексту швиденько і промовив:

- Бач, надумав! У Канаду! Тож і в нас вільні парафії є. Щось придумаємо.

Уповноважений рознервувався. Звичайно! Пахло міжнародним конфліктом. Хіба ж він міг допустити, щоб інформація про існуюче положення Православної церкви в Радянському Союзі могла набути поширення з його вини. Потрібно було щось швидко вирішувати.

- Добре, їдь до Високопреосвященнішого, нехай дає тобі призначення на Володимирець, - крізь зуби промовив той, хто вирішував долю Православної церкви в області.

- А бумагу! – тихенько, але впевнено спитав отець Володимир.

- Що? Яку бумагу?

- Бумагу для Високопреосвященнішого! Хіба він мені повірить, що ви дали добро!

Крізь зуби Уповноваженого почулись непристойні слова. Він схопив якийсь уривок паперу і нерозбірливим почерком написав: «Дати призначення на Володимирецьку парафію».

Владикою в той час був Архієпископ Варлаам. Єпархіальне управління знаходилось у Луцьку. Передбачення отця Володимира підтвердились. Не допомогла й нашвидку написана резолюція Уповноваженого.

- Куди? У Володимирець? – здивовано та з недовірою запитав отця Володимира владика,- так є постанова про повне закриття Успенської парафії. Не може такого бути!

- Ваше Високопреосвященство! Ось Вам записка від Уповноваженого. Я вчора в нього був.

- І ти хочеш, щоб я по цій бумажці зробив призначення?! Ти знаєш, що завтра зі мною буде? Де офіційний бланк? Печатка? Підпис Уповноваженого?

Знову отець Володимир поїхав ні з чим. Що було робити? Знову на прийом до обласного начальника у справах релігії. Було що слухати батюшці від нього. Але свята ціль, з якою прибув у Рівне отець Володимир, була того варта. Уповноважений підписав офіційний лист про можливість відкриття Володимирецької Свято-Успенської парафії та призначення на неї отця Володимира Михайловського.

Таке було життя церкви в ті тяжкі радянські часи. Це був лише один епізод з життя духовенства того часу. Крім цього, були постійний нагляд, контроль, утиснення, виклики та допроси, часто арешт і навіть смерть. І все заради можливості вільно молитися в своїх храмах, хрестити дітей, віщати Слово Боже. Це було справжнє сповідництво своєї віри.

У 1964 році отець Володимир був призначений на володимирецьку парафію. Проживав він у Новій Рафалівці зі своєю родиною у будинку, де до недавніх пір проживала його матушка Ніна.

Отець Володимир прожив довгий вік і до останніх своїх днів служив Богу, спочатку у Володимирці, а потім у селі Воронки.

Після перевodu отця Володимира у Воронки настоятелем Свято-Успенської церкви став його учень та ставленик отець Петро Коваль. У 2005 році настоятелем володимирецької церкви став молодий випускник Московської духовної семінарії отець Олександр Зуєвич. У 2009 році він був призначений Архієпископом Анатолієм благочинним Володимирецького благочиння.

Як в ті давні часи, так і тепер храм в честь Успіння Божої Матері вражає своєю величністю та архітектурою, та кличе своїми дзвонами віруючих людей до молитви.

Невелике уточнення: Володимиреччина (36 сіл) була продана князями Чорторійськими мінському воєводі Я.К.Пацу в 1501 році. А 220 димів у Володимирці було в 1629 році, про що свідчить податковий реєстр дідича Я. К. Паца за 1629 рік, який приведено в роботі Ол. Барановича "Залюднення України перед Хмельниччиною. Волинське воєводство", К., 1931 р.